

## Європейський парламент після виборів – 2004

В оцінках та прогнозах політологів

**В'ячеслав Малярчук,**

кандидат політичних наук, доцент  
кафедри зовнішньоекономічної діяльності підприємств  
Донецького національного технічного університету

*У статті аналізуються новітні тенденції європейської політики в контексті вирішення проблеми „дефіциту демократії” в наднаціональних представницьких органах. Робиться спроба зіставити теоретичні висновки праць провідних політологів-міжнародників з питань європейської інтеграції, зокрема щодо практики партійного змагання під час виборів 2004 року до Європарламенту. Партійне будівництво в Євросоюзі є вагомим аргументом на користь мультицентристської парадигми міжнародної політики, за якої держави втрачають пріоритет у розв'язанні найактуальніших питань розвитку об'єднаної Європи, а роль неурядових суб'єктів загальноєвропейських політичних процесів, передусім – європейських партій, дедалі зростає.*

Існує дуже мало питань європейської політики, щодо яких політологи досягають згоди. Одним з них є оцінка Європейського Союзу (ЄС) як такого, що страждає від „дефіциту демократії”: враховується дистанція між європейськими громадянами та керівними інститутами Євросоюзу (Європейською Радою, Єврокомісією, Радою ЄС і, нарешті, Європейським парламентом). Саме Європарламент як інститут представницької демократії має докладати зусиль, аби подолати відстань між інтересами „євробюрократів” та „пересічних” громадян ЄС.

Суттєве питання міжнародно-політологічного дискурсу: чи змогли політичні партії, що взяли участь у виборах до Європарламенту, скоротити цю дистанцію, чи, навпаки, збільшили її?

„Євроскептики” (з огляду на завдання нашого дослідження, будемо вважати ними не лише тих, хто взагалі заперечує історичну перспективу розширеного ЄС, а й тих, хто ставиться до ідеї „об'єднання у розмаїтті”

прихильно, але не вважає роль неурядових учасників європейської політики суттєвою) часто посилаються на думку італійського політолога С. Гоці, партійна тема у дослідженнях якого розглядається в контексті місця партій в сучасній політичній моделі об'єднаної Європи. С. Гоці вважає, що „справжні європейські партії ще не існують, є лише федерації політичних партій, які докладають зусиль, аби узгодити спільну політичну програму на європейському рівні, причому вони ще дуже пов'язані з політичними вимогами країни походження” [2, с. 63]. Традиції, звички й національні інтереси, на думку вченого, послаблюють сформовані партіями політичні групи Європарламенту, а склад цих груп може здаватися дещо штучним, коли в одній і тій же групі працюють національні делегації з дуже різними поглядами на процес європейської інтеграції – проєвропейськими або євроскептичними.

Серед причин цього дослідники називають не лише географічну та економічну різницю між державами, що делегували до Європарламенту своїх депутатів, а й їх обрання за різними виборчими системами. Політолог наголошує, що національна приналежність відчувається при голосуванні з важливих питань, які призводять до помітних наслідків у внутрішній політиці. Наводиться такий приклад: у січні 1999 року під час голосування про вотум недовіри очолюваній Ж. Сантером Європейській Комісії більшість німецьких євродепутатів, незважаючи на партійну належність, голосувала за недовіру, тоді як італійці, іспанці й французи мало не одностайно висловили протилежну позицію [2, с. 64]. Водночас навіть С. Гоці, визнаний скептик щодо європейського партійного будівництва, оцінюючи партійну складову діяльності ЄС, підкреслює, що, в порівнянні з минулим, вплив європейських депутатів всередині національних партійних організацій зростає разом із зростанням впливу Європарламенту в загальноєвропейських справах.

Президент Європарламенту П. Кокс зауважив, що „на жаль, європейці і на заході і на сході продемонстрували байдуже ставлення до європейських виборів” [7]. М. Констамм, почесний президент Центру європейської політики – неурядової науково-дослідницької установи, чії висновки часто використовують експерти Єврокомісії та інших євросоюзних установ, так коментує вибори – 2004: „Відповіді щодо ЄС справді нечасто є простими, але в цьому випадку відповідь проста: вибори збільшили „дефіцит”. Зважаючи на низьку участь виборців (2004 р. зафіксовано найменшу за всю історію виборів до Європарламенту їх кількість – лише 45,5 % – **В. М.**), М. Констамм підкреслює: „У виборах не було нічого європейського. Отже, ці вибори є зразком хвороби, яка загрожує прогресові, і якщо не надавати їй уваги, то й самому Союзу. Ця хвороба проявляється у використанні слів без переведення їх у дії, що створює дегенерацію мови і призводить до недовіри. Що примушує демократію функціонувати, а громадян голосувати? Більше, ніж ви могли

**В'ячеслав Малярчук**

би думати! Існує, однак, кілька елементів, без яких демократія точно не може працювати. До них належать, по-перше, політичні партії з чітким почуттям напрямку і, по-друге, лідери цих партій. На європейській сцені нікого з них зовсім немає. Але чи дійсно немає європейських політичних партій? Сумно, але майже всі вони мають фасад, проте не існують реально” [9, с. 1].

У цьому зв'язку політолог одним з перших окреслив майже парадоксальне явище, досить нове для європейської політики: якщо виборці голосували всупереч цим фактам, вони робили це, щоб підтримати (або не підтримати) свої національні уряди.

Без зайвого „єврооптимізму” ставиться до результатів виборів російський політичний оглядач Б. Юнанов, автор багатьох публікацій на тему євроінтеграції, який вважає, що вибори стали „холодним душем” для оптимістів – 21 європейський уряд з 25 фактично отримав вотум недовіри. І цілком в дусі антиєвросоюзних гасел західноєвропейських радикальних націоналістів подає свій висновок: „Путін в Росії бажає керувати демократією, а бюрократи в Брюсселі хотіли б керувати всім... Ідеологи марксизму вчили, що перед об'єднанням слід рішуче розмежуватися (чи не ближчою до сучасності була б цитата з ленінської праці „Про лозунг Сполучених Штатів Європи”)? – **В. М.**) Спостерігаючи за європейським політичним процесом, пригадуєш інший парадокс: рішуче об'єднання перед розмежуванням, а також те, що сама ідея єдиної Європи дає задній хід” [6].

Здається, що підстави для євроскептицизму дає не лише європейська політика, а й події внутрішньополітичні, що сталися в деяких державах – членах ЄС після виборів до Європарламенту. Після перемоги на виборах опозиційних партій чеський уряд опинився на порозі відставки. Про це заявив прем'єр-міністр країни В. Спідла і наголосив, що піде у відставку, якщо його не підтримають парламент і власна Чеська соціал-демократична партія (ЧСДП). Правляча ЧСДП отримала тільки 8,8 % голосів (2 мандати) і посіла в результаті п'яте місце. Перше та друге належать двом опозиційним партіям – Громадській демократичній (9 мандатів) та Чеській комуністичній (6 мандатів), третє – непарламентській Партії незалежних кандидатів (3 мандати), четверте – коаліційній Партії християнських демократів (2 мандати). В. Спідлу критикували в Чехії за підписання нової Європейської конституції (впливові політичні сили вважають, що Європейська конституція негативно вплине на позиції Чехії в ЄС). Так, колишній лідер громадських демократів, президент Чехії В. Клаус впевнений, що результати виборів дали чіткий сигнал про невисоку довіру до творців Конституції й тих, хто підписав її від імені чехів. Чеські ЗМІ наводять таке висловлювання В. Клауса: „Майбутнє євроінтеграції є надто важливим, аби вирішувати його на емоційних вечірніх переговорах, тільки щоб дозволити деяким політикам написати „виконано” у їхньому

календарі. Замість цього доречно було б ще раз переглянути європейське майбутнє і провести ширші громадські дебати" [10].

Серед політичних подій широко обговорювалося також рішення німецького консервативного об'єднання ХДС/ХСС, переможця виборів до Європарламенту, погодитися на ратифікацію Європейської конституції в обмін на те, що Німеччина застосує право вето при прийнятті рішення щодо вступу до ЄС Туреччини. ХДС/ХСС послідовно виступає проти членства Туреччини у ЄС і вимагає, щоб рішення стосовно переговорів з Туреччиною про вступ було затверджене двома третинами голосів німецького парламенту. Це дозволить консерваторам заблокувати початок переговорів. За сценарієм ХДС/ХСС, голосування не забезпечить двох третин голосів на підтримку Туреччини, а це означає автоматичне „ні” Німеччини переговорам на саміті Євросоюзу. Якщо рішення стосовно Туреччини не буде розглянуте 2/3 голосів у нижній палаті, ХДС/ХСС погрожував не підтримати ратифікацію Конституції ЄС. Лідер німецьких лібералів Г. Вестервелле піддав критиці консерваторів за „нереальний зв'язок” між Європейською конституцією та членством у ЄС Туреччини. Водночас експерти очікують, що ХДС/ХСС проголосує за Конституцію, навіть якщо не отримає шансу застосувати вето на початок переговорів з Туреччиною, а свою перемогу на виборах до Європарламенту сподівається використати, щоб отримати поступки від правлячої партії та уряду [8].

Змагання політичних поглядів не виключається й в рамках однієї партії або політичної групи в Європарламенті. У цьому контексті М. Констамм наводить приклад Європейської народної партії та групи ЄНП/ЄД. У парламенті група ЄНП/ЄД, за його оцінкою, „скомпонована з обраних чиновників, які борються за інтегровану федеративну Європу, і тих, хто прагне необов'язкової і, таким чином, тільки співробітницької Європейської організації. Їх еднають не політичні завдання, а цифри. Назвати таку групу парламентським представництвом політичної партії – це не більше, як гра слів та просте заплутування виборців. Європейські уряди погодилися взяти результати виборів до уваги при висуненні кандидатів на посаду Президента Єврокомісії та до Європарламенту. Кожна партія, зі свого боку, могла б забезпечити виборців альтернативною кандидатурою: висунути свого політичного лідера... ЄНП/ЄД перетворила цю можливість на поганий жарт, запропонувавши чотирьох чи п'ятьох кандидатів, що могли б стати претендентами. Чи зміг би будь-хто вважати серйозною політичну партію, що висунула п'ять кандидатів на посаду прем'єр-міністра за результатами національних виборів? Брак згаданих елементів демократичних виборів не залишила електоратові вибору з проблем, що мали б щось спільне з Європейським Союзом – тільки слово „європейський” і лишилося” [9, с. 2].

Наскільки обґрунтовані ці застереження політологів? Чи не вдаються вони до перебільшення ризиків, що загрожують Євросоюзові зсередини?

**В'ячеслав Малярчук**

Чи виправданий їх евроскептицизм?

На нашу думку, необхідно враховувати, що в попередньому складі Європарламенту депутати репрезентували близько 100 національних політичних партій. До нинішнього ж складу балотувалися представники вже 481 партії лише з країн, що приєдналися до ЄС. Різностямованість положень щодо європейської політики, які містяться в програмах національних політичних партій, свідчить, ймовірно, не про невизначеність європейських партійних еліт щодо майбутнього об'єднаної Європи, а, передусім, про об'єктивно зумовлене розширення тематики загальноєвропейських дебатів.

Вибори 2004 року не змінили розподілу політичних сил і показали, що партії й політики правоцентристського спрямування тривалий час залишаються найпопулярнішими серед громадян ЄС. Як і в парламенті минулого скликання, політична група Європейської народної партії є найчисленнішою і до того ж єдиною, в якій репрезентовані депутати з усіх 25 країн – членів ЄС. Найбільшою делегацією в групі є німецька – 49 парламентаріїв від опозиційної у себе вдома ХДС/ХСС. Традиційні опоненти правоцентристів – соціалісти знову посіли друге місце (найбільшу підтримку надали їм французькі виборці – 31) [1, с. 2]. Отже, від Європейського парламенту залишилося не тільки слово „європейський”, як емоційно зауважив М. Констамм, – незмінними є кількість політичних груп, партійна структурованість парламенту, а відтак і партійний вибір громадян ЄС та їхня підтримка політики, яку здійснював у рамках своєї компетенції Європарламент протягом 1999 – 2004 років.

Обраний у червні 2004 року, Європейський парламент за партійною ознакою структурований так: політична група Європейської народної партії (Християнські демократи) та Європейських демократів (ЄНП – ЄД) має 278 місць з 732, Європейські соціалісти – 199, група Європейських лібералів, демократів та реформ (ЄЛДР) – 67, Європейська об'єднана лівиця – нордичні „зелені ліви” (ГСОЛ/НЗЛ) – 39, група „зелених” – Європейський вільний альянс („зелені”/ЄВА) – 41, група Союзу за Європу націй – 27, група за Європу демократій та розмаїтість (ЄДР) – 15, позафракційні – 66 місць (таблиця).

Порівняння з минулим розподілом місць між політичними силами показує, що зміни справді відбулися незначні [3, с. 607].

Щодо використання партіями своєї значущості в європейських справах у внутрішній політиці, ця тактика не є новою. Повертаючись до тези С. Гоці про зростання впливу депутатів Європарламенту на національну політику та про роль євроустанов як середовища, де розвиваються діалектичні відносини між національними більшістями й опозиціями [2, с. 68], згадаємо відомий спеціалістам факт переходу у попередньому складі Європарламенту до політичної групи ЄНП – ЄД депутатів від фракції

# регіональна інтеграція

## регіональна інтеграція

„Forza Italia” (ця партія в італійському парламенті була опозиційною до правлячої Італійської народної партії, проте на загальноєвропейському рівні така внутрішньополітична ситуація аж ніяк не відбивалася).

Таблиця

**Представництво національних політичних партій в політичних групах Європейського парламенту шостого скликання, станом на 23.06.2004 р.**

Група Країна	ЄНП-ЄД	ПЕС	ЄЛДР	ГЕОЛ/НЗЛ	Зелені/ЄВА	СЄН	ЄДР	ПФ	Усього
Бельгія	7	7	5	-	2	-	-	3	24
Чехія	11	2	-	6	-	-	-	5	24
Данія	1	5	4	2	-	1	1	-	14
Німеччина	49	23	7	7	13	-	-	-	99
Естонія	1	3	2	-	-	-	-	-	6
Греція	11	8	-	4	-	-	-	1	24
Іспанія	23	24	1	1	5	-	-	-	54
Франція	28	31	-	3	6	-	-	10	78
Ірландія	5	1	-	-	-	4	-	3	13
Італія	28	15	9	7	2	9	-	8	78
Кіпр	2	-	1	2	-	-	-	1	6
Латвія	3	-	1	-	1	4	-	-	9
Литва	3	2	3	-	-	-	-	5	13
Люксембург	3	1	1	-	1	-	-	-	6
Угорщина	13	9	2	-	-	-	-	-	24
Мальта	2	3	-	-	-	-	-	-	5
Нідерланди	7	7	5	2	2	-	2	2	27
Австрія	6	7	-	-	2	-	-	-	18
Польща	19	8	4	-	-	7	-	16	54
Португалія	7	12	-	2	-	2	-	1	24
Словенія	4	1	2	-	-	-	-	-	7
Словаччина	8	3	-	-	-	-	-	3	14
Фінляндія	4	3	5	1	1	-	-	-	14
Швеція	5	5	3	2	1	-	-	3	19
Велика Британія	28	19	12	-	5	-	12	2	78
<b>Усього</b>	<b>278</b>	<b>199</b>	<b>67</b>	<b>39</b>	<b>41</b>	<b>27</b>	<b>15</b>	<b>66</b>	<b>732</b>

Складено за: EurActiv. – 2004. – 23 червня. Аббревіатури: ЄНП-ЄД – група Європейської народної партії (Християнські демократи) і Європейських демократів; ПЕС – група Партії Європейських соціалістів; ЄЛДР – група Партії європейських лібералів, демократів і реформ; ГЕОЛ/НЗЛ – група Європейська об'єднана лівиця/Нордичні „зелені” ліві; „Зелені”/ЄВА – група „зелених”/Європейський вільний альянс; СЄН – група Союз за Європу націй; ЄДР – група за Європу демократій та розмаїтість; ПФ – позафракційні.

Згідно з висновком С. Гоці, „європейська політика й національна політика бачаться щораз ближчими, і дуже цікаво відзначити, що

**В'ячеслав Малярчук**

трансформації всередині установи, яку тривалий час національні політичні партії вважали другорядною, починають впливати безпосередньо на схеми національних урядів” [2, с. 66]. Слід відзначити, що приєднання національних депутатів до політичної групи у Європарламенті не означає автоматичної підтримки усіх її позицій. Так, відомо, що в групі Європейських соціалістів найпалкішими прихильниками поглиблення й розширення інтеграції завжди були італійські та німецькі соціалісти, тоді як французькі і шведські значно стриманіше ставилися до ідеї подальшого розширення Євросоюзу.

На переконання М. Констамма, треба невідкладно вирішувати, що потрібно змінити, аби наступні парламентські вибори не збільшили демократичний дефіцит, а зменшили його. Перша пропозиція стосується створення європейських політичних партій з програмами, які можна впізнати, і з лідерами, яких можна ідентифікувати. Однак цього не досить. Потрібні фундаментальні структурні зміни. Партії мають подати уніфікований список кандидатів у всіх державах – членах ЄС та свого кандидата на посаду президента Єврокомісії. Все, що потрібно, це дозволити громадянам ЄС голосувати за громадян з будь-яких країн-членів. Все решта, вважає М. Констамм, залежатиме від політичних партій Євросоюзу [9, с. 3]. Питання, чи можуть погодитися „об'єднані в розмаїтості” члени ЄС на такі зміни, чи відповідатимуть, на відміну від створюваних за партійною ознакою сучасних політичних груп, пропоновані політологом європейські партії їх поглядам на представницький орган ЄС, чи можливе взагалі обрання депутатів за загальноєвропейськими списками (адже такий підхід означатиме більшу залежність європейців від наднаціональних інститутів на протигагу від певного, принаймні такого, що декларується, виокремлення національних інтересів), залишаються поки що без відповіді. Проте важливо, що дискусія триває.

Очікувані й несподівані партійні перемоги та поразки на виборах до Європарламенту не мають залишати поза увагою результати соціологічних досліджень, проведених напередодні виборів західноєвропейською аналітичною організацією „Молодь робить вибір”. Євросоюз, згідно з цими результатами, користується довірою молодих людей в його країнах-членах: європейці віком від 18 до 30 років довіряють ЄС більше, ніж Світовій організації торгівлі та ООН, і навіть більше, ніж власним національним урядам. 80 % опитаних заявили, що вважають себе „європейськими громадянами”, а близько 70 % переконані в позитивному майбутньому Союзу. 76 % респондентів заявили, що діяльність ЄС безпосередньо впливає на їхнє життя [1, с. 7].

Огляд оцінок та пропозицій щодо законодавчого врегулювання виборів до Європарламенту, висловлюваних політологами, свідчить, що в усталених демократіях (зазначимо, що постсоціалістичні держави

Центральної і Східної Європи, які нещодавно вступили до Євросоюзу, попри неоднозначні політологічні оцінки, задовольняють вимогам ЄС щодо ступеня демократичності та належного функціонування політичних інститутів) питання доцільності партійної структури цього представницького органу слід вважати вирішеним на користь виборів за партійними списками. Саме в такий спосіб, на загальну думку, можна буде подолати „дефіцит демократії”.

В Україні дискусію щодо ролі пропорційного елементу формування представницьких органів не завершено: суто партійне представництво не лише в асамблеях міжпарламентського співробітництва за участю Верховної Ради, а й у національному парламенті досі не має критичної маси прихильників як серед політиків, так і серед науковців. Погоджуючись з дослідником правових проблем сучасних політичних систем А. Французом, який наголошує, що „ідея представництва не містить у собі обов'язкового персонального моменту, зміст якого полягає в тому, що представляти, забезпечувати та захищати ті чи інші суспільні інтереси обов'язково має конкретна персона.., а суспільний інтерес може бути представлений політичною партією чи блоком політичних партій” [5, с. 140], додамо: врегульоване відповідними правовими процедурами представництво українських парламентських партій в органах міжпарламентського співробітництва за участю України (а в перспективі, сподіваємося, – і в Європарламенті) виявиться внутрішньополітичним чинником, що забезпечить європейську якість української партійної системи.

Зростання партійної ролі у міжнародній політиці стає вагомим аргументом на користь мультицентристської її парадигми, за якої держави втрачають пріоритет у розв'язанні найактуальніших питань розвитку об'єднаної Європи, поступаючись неурядовим суб'єктам загальноєвропейських політичних процесів, передусім – європейським партіям, які мають можливість всебічно обговорювати та узгоджувати спільні для європейців політичні рішення. Подальше дослідження діяльності європейських партій і перспектив „розширення міжпартійних контактів та налагодження довгострокового співробітництва політичних партій України з відповідними партіями європейських країн і впливовими міжнародними організаціями...” [4, с. 20], на наш погляд, логічно пов'язане з такими темами міжнародно-політологічного дискурсу, як взаємообумовленість міжнародних і внутрішніх факторів впливу на процес прийняття рішень, співвідношення наднаціональної та національної складових європейської політики, встановлення критеріїв для політологічного аналізу ефективності партійного співробітництва в рамках представницьких органів і міжпарламентських асамблей.



*Література:*

1. Вісник Євросоюзу. Інформаційний бюлетень Делегації Європейської комісії в Україні. - 2004. - Вип. 11. - 10 с.
2. **Гоці С.** Урядування в об'єднаній Європі / Пер. з італійської. - К.: К.І.С., 2003. - 286 с.
3. **Малярчук В. А.** Партиїні групи Європейського парламенту в міжнародній політиці // Держава і право. - 2003. - Вип. 22. - С. 603 - 608.
4. Послання Президента України до Верховної Ради України „Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2003 році” // Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2004. - 472 с.
5. **Француз А.** Конституційно-правові основи функціонування інститутів представництва у демократичних політичних системах // Держава і право. - 2003. - Вип. 22. - С. 134 - 142.
6. **Юнанов Б.** Саммит проигравших // Московские новости. - 2004. - 18 июня.
7. EurActiv. - 2004. - 23 червня.
8. **Beunderman M.** German Opposition Steers Veto on Turkish EU Membership // EUObserver. - 2004. - June, 22.
9. **Kohnstamm M.** The EP Elections: Deepening the Democratic Deficit // Brussels: European Policy Centre, 2004. - 3 p.
10. **Kubosova L.** Czech Government in Trouble after European Elections // EUObserver. - 2004. - June 22.